

XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

TRANSCHEGARAVIY GIDRORESURLARDAN BARQAROR FOYDALANISHNING
SIYOSIY-HUQUQIY MEKANIZMLARI VA ULARNING FALSAFIY-MA'NAVIY ASOSLARI

2-IYUN
2026-YIL

Qo'qon shahri,
Qo'qon davlat universiteti

Xalqaro
miqyosda

Markaziy Osiyoda transchegaraviy suv resurslaridan foydalanishda davlatlar o'rtasidagi yagona texnika siyosatining ahamiyati

Shomurotov Sh.Sh

Andijon davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Maqolada mustaqillik davrlarida transchegaraviy suv resurslaridan foydalanishda davlatlararo hamkorlik shartnomalarining imzolanganligi, suv resurslarini samarali boshqarishda qo'shni davlatlar bilan birgalikda yagona texnika siyosatining joriy qilinganligi, natijada resurslarni taqsimlashda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan turli muammolarga barham berilganligi masalalari yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: transchegaraviy suv resurslari, suv xo'jaligi, melioratsiya, suv taqsimoti, konvensiya, hamkorlik, yagona texnika siyosati, ekologik muammolar.

Abstract: The article highlights the signing of interstate cooperation agreements on the use of transboundary water resources during the period of independence, the introduction of a unified technical policy with neighboring countries for the effective management of water resources, and the elimination of various problems that may arise in the distribution of resources.

Keywords: transboundary water resources, water management, land reclamation, water distribution, convention, cooperation, unified technical policy, environmental problems.

Аннотация: В статье освещаются подписание в период независимости соглашений о межгосударственном сотрудничестве в области использования трансграничных водных ресурсов, внедрение единой технической политики с соседними странами для эффективного управления водными ресурсами, а также устранение различных проблем, которые могут возникнуть при распределении ресурсов.

Ключевые слова: трансграничные водные ресурсы, управление водными ресурсами, мелиорация земель, распределение воды, конвенция, сотрудничество, единая техническая политика, экологические проблемы.

Jahonda muammoga aylanib borayotgan iqlim o'zgarishlari, transchegaraviy daryolardan foydalanishda yuzaga kelayotgan nizolar, suv resurslaridan foydalanishning tarixiy tartib tamoyillarining o'zgarishi, ayni paytda dunyo miqyosida irrigatsiya tizimini intensiv ravishda rivojlantirish, suv xo'jaligini samarali boshqarish va sug'orish infrastrukturasi takomillashtirish, dehqonchilikda zamonaviy agrotexnik tadbirlarni qo'llash, sug'orma yerlarning meliorativ holatini yaxshilash bo'yicha innovatsiyalarni tatbiq etish, suv resurslaridan tejimli va oqilona tarzda foydalanish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Agrar va sanoat ishlab chiqarishi, ijtimoiy hayot rivojlanishining asosini, shubhasiz, suv xo'jaligi tizimi tashkil etadi. Qishloq xo'jaligi va iqtisodiyotning taraqqiy etishi bevosita irrigatsiya-melioratsiya sohalari bilan uzviy bog'liqdir.

O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng mamlakatimiz tarixini holisona va ilmiy tarzda tadqiq etish masalasiga alohida e'tibor qaratilib, o'tmish tarixiga munosabat ham tubdan o'zgardi. Bir qator tarixiy mavzular sirasida, tarixan shakllanib kelgan irrigatsiya tizimi hamda sug'orma dehqonchilik madaniyati tarixini nazariy-konseptual yondashuv asosida haqqoniy o'rganishga alohida urg'u berilmoqda. Xususan, 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasining qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish va jadal rivojlantirish bo'yicha ustuvor yo'nalishlarida «sug'oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash, melioratsiya va irrigatsiya obyektlari tarmoqlarini rivojlantirish, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish sohasiga intensiv usullarni, eng avvalo, suv va resurslarni tejaydigan zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etish, unumdorligi yuqori bo'lgan qishloq xo'jaligi texnikasidan foydalanish»¹ kabi muhim vazifalar belgilangan.

O'zbekistonda suv xo'jaligi tizimi tarixining zamonaviy davrini tadqiq etish bugungi kunda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 18-yanvardagi PQ-2731-son «2017-2021 yillarda Orolbo'yi mintaqasini rivojlantirish Davlat dasturi to'g'risida»gi qarori, 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-son «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi hamda 2017-yil 4-avgustdagi PF-5134-son «O'zbekiston Respublikasi Qishloq va suv xo'jaligi vazirligi faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi farmonlarida belgilangan vazifalarni amalga oshirishda ushbu maqola muayyan darajada xizmat qiladi.

1990-yildan boshlab SSSR parchalangandan keyin Markaziy Osiyo davlatlari umumiy suv tizimidan mustaqil foydalanishga o'ta boshladi. Amudaryo va Sirdaryo kabi daryolar bir nechta davlat hududidan oqib o'tganligi sababli suvni boshqarishda kelishmovchiliklar paydo bo'lishi mumkin edi. Shu sabab 1992-yilda Olmaota kelishuvi asosida Davlatlararo suv xo'jaligini muvofiqlashtirish komissiyasi tashkil etilgan bo'lib uning faoliyat organlari Toshkent shahrida joylashgan. Ushbu komissiyaga O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston, Turkmaniston davlatlari kirgan. Komissiyaning faoliyat yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

- har yilgi suv taqsimoti limitlarini belgilaydi;
- suv omborlari va gidrotexnik inshootlar ishlash rejimini kelishtiradi;
- qurg'oqchilik davrida favqulodda choralarni muhokama qiladi;
- ekologik monitoring olib boradi;
- davlatlar o'rtasida suv masalasidagi nizolarni muzokara orqali yumshatishga harakat qiladi.

1993-yilda esa Orol dengizi muammolarini hal qilish maqsadida Orolni qutqarish xalqaro jamg'armasi (IFAS) tashkil etildi. Ushbu tashkilotning asosiy vazifasi Orolbo'yi hududidagi ekologik inqirozni yumshatish, suv resurslarini muhofaza qilish va mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirishdan iborat bo'ldi. IFAS faoliyati xalqaro tashkilotlar va donor davlatlar bilan hamkorlikda olib boriladi.

Markaziy Osiyoda suv masalasida davlatlar manfaatlari har doim ham bir xil emas. Qirg'iziston va Tojikiston kabi yuqori oqim davlatlari suv resurslaridan asosan

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi PF-4947-son farmoni // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. – №6 (766) – 70-modda. – Toshkent: Adolat, 2017. – B.34.

gidroenergetika maqsadida foydalanishga intiladi. Ular ko'plab gidroelektr stansiyalarini qurishga qiziqadi. O'zbekiston, Qozog'iston va Turkmaniston esa quyi oqim davlatlari sifatida suvning qishloq xo'jaligi uchun yetarli bo'lishini talab qiladi. Shu sababli ayrim gidroenergetik loyihalar, jumladan Rog'un va Qambarota GESlari atrofida bahs-munozaralar yuzaga kelgan.

Shunga qaramay, keyingi yillarda mintaqa davlatlari o'rtasida suv diplomatiyasi rivojlanmoqda. Xususan, O'zbekiston qo'shni davlatlar bilan hamkorlikni mustahkamlash, suvdan samarali foydalanish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha faol siyosat olib bormoqda. Bundan tashqari, BMTning 1997-yildagi "Xalqaro suv oqimlaridan foydalanish huquqi to'g'risida"gi Konvensiyasi ham davlatlar o'rtasidagi hamkorlikning xalqaro huquqiy asoslaridan biri hisoblanadi. Ushbu hujjatda suv resurslaridan adolatli va oqilona foydalanish tamoyillari belgilangan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2017-yil 19-sentabr kuni Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida nutq so'zladi. Davlatimiz rahbari nutq davomida Markaziy Osiyoda xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlash bilan bog'liq muammolar to'g'risida mintaqaning umumiy suv zaxiralaridan oqilona foydalanish, suv muammosini hal qilishning mintaqa mamlakatlari va xalqlari manfaatlarini teng hisobga olish zarurligi, Amudaryo va Sirdaryo havzalari suv resurslaridan foydalanish to'g'risidagi konvensiyalar va loyihalarini qo'llab-quvvatlash hamda Orol dengizining atrof muhitga salbiy ta'sirini kamaytirish masalalariga alohida to'xtalib o'tdilar. Shuningdek, Markaziy Osiyoda suv resurslarini boshqaruvida yagona texnika siyosatini amalga oshirish zarurligini ta'kidlab o'tishgan edi.

Markaziy Osiyo mintaqasi tabiiy resurslarga boy hududlardan biri bo'lsa-da, suv resurslari masalasi bu hudud uchun doimo dolzarb hisoblanadi. Mintaqadagi davlatlarning iqtisodiyoti, ayniqsa qishloq xo'jaligi va energetika sohasi suv bilan chambarchas bog'liqdir. Amudaryo va Sirdaryo kabi yirik daryolar bir nechta davlat hududidan oqib o'tadi. Shu sababli suv resurslaridan oqilona foydalanish va ularni samarali boshqarish barcha davlatlar uchun muhim vazifa hisoblanadi. Ayniqsa, suv resurslarini boshqarishda yagona texnika siyosatini shakllantirish mintaqa barqaror rivojlanishining asosiy omillaridan biridir. Markaziy Osiyoda suv resurslarining asosiy qismi Qirg'iziston va Tojikiston hududidagi tog' muzliklari hamda daryolarda shakllanadi. O'zbekiston, Qozog'iston va Turkmaniston esa ushbu suv resurslaridan asosan sug'orish va qishloq xo'jaligi maqsadlarida foydalanadi. Bu holat davlatlar o'rtasida suvdan foydalanish masalasida o'zaro hamkorlikni talab qiladi. Chunki yuqori oqimdagi davlatlar suvdan gidroenergetika uchun foydalanishga intilsa, quyi oqimdagi davlatlar sug'orish uchun ko'proq suvga ehtiyoj sezadi. Yagona texnika siyosati deganda suv resurslarini boshqarishda umumiy texnik standartlar, zamonaviy texnologiyalar va yagona boshqaruv tizimlarini qo'llash tushuniladi. Bunday siyosat suvni hisobga olish tizimlarini takomillashtirish, gidrotexnik inshootlardan samarali foydalanish, suvni tejovchi texnologiyalarni joriy etish hamda monitoring tizimlarini rivojlantirishni o'z ichiga oladi.

Bugungi kunda Markaziy Osiyoda suv resurslarini boshqarishda bir qator muammolar mavjud. Eng asosiy muammolardan biri suv tanqisligidir. Iqlim o'zgarishi natijasida muzliklarning qisqarishi daryolardagi suv hajmiga salbiy ta'sir

ko'rsatmoqda. Bundan tashqari, ko'plab irrigatsiya tizimlarining eskirganligi sababli katta miqdorda suv yo'qotilmoqda. Ayrim hududlarda suvning samarasiz ishlatilishi ekologik muammolarni ham kuchaytirmoqda. Orol dengizining qurishi bunga yaqqol misol bo'la oladi. Mazkur muammolarni hal qilishda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash muhim ahamiyatga ega. Jumladan, tomchilatib sug'orish, yomg'irlatib sug'orish va avtomatlashtirilgan suv nazorati tizimlari suvni tejash imkonini beradi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar yordamida suv sarfini nazorat qilish va prognozlash ishlari samaradorligini oshirish mumkin.

Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish ham yagona texnika siyosatining muhim qismidir. Davlatlar o'rtasida suv resurslari bo'yicha ma'lumot almashish, qo'shma loyihalarni amalga oshirish va ilmiy tadqiqotlar olib borish suvdan samarali foydalanishga yordam beradi. Shu bilan birga, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilish ham muhim hisoblanadi. O'zbekiston ham suv resurslarini boshqarishda zamonaviy yondashuvlarni joriy etishga katta e'tibor bermoqda. So'nggi yillarda suvni tejovchi texnologiyalarni keng qo'llash, irrigatsiya tizimlarini modernizatsiya qilish va raqamli boshqaruv tizimlarini rivojlantirish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, Markaziy Osiyoda suv resurslarini boshqarishda yagona texnika siyosatini shakllantirish mintaqa davlatlari uchun strategik ahamiyatga ega. Suv resurslaridan oqilona foydalanish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va davlatlararo hamkorlikni rivojlantirish orqali suv tanqisligi hamda ekologik muammolarni kamaytirish mumkin. Bu esa mintaqaning barqaror rivojlanishi va kelajak avlodlar uchun tabiiy resurslarni saqlab qolishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi PF-4947-son farmoni // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. – №6 (766) – 70-modda. – Toshkent: Adolat, 2017. – B.34.
2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo'shma majlisidagi nutq. – Toshkent: O'zbekiston, 2016. – 56 b.
3. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash-yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruza. 2016 yil 7 dekabr. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. – 48 b.
4. Ahmedov I.A. Suv xo'jaligi qurilishini tashkil etish, rejalashtirish va boshqarish. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2010. – 272 b.
5. Ahmedov I.A. Suv xo'jaligi qurilishi tarixi. – Toshkent: TIMI, 2011. – 246 b.